

Fethi Güngör (*İsmâil ed-Darîr ve Esmâ'ü men nezele fihimü'l-Kur'an*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990), Süyûtî ve Kâtib Çelebi'nin verdiği bilgilerin yanında Hîrî'nin *el-Kifâye*'siyle de karşılaştırmak suretiyle bu eserin Hîrî'ye ait olduğu sonucuna varmıştır (s. 14-16). Eserin mukaddimesinde müellif bu kitabın on beşinci eseri olduğunu belirtmiş, hâmişinde de on beş eserinin isimleri kaydedilmiştir ki bunlardan bazıları şunlardır: *'Unvânü't-tefsîr*, *Tezkiretü'l-vâ'izîn*, *Tenbîhü'l-vâ'izîn*, *Kitâbü't-Tenzil*, *Târîhu'l-müverrih*, *Tilke 'adedü'l-ây*, *'İlelü kırâ'ati Ebî 'Amr*, *Kırâ'atü 'Âşım*.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib, *Târîhu Bağdâd*, VI, 313-314; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, III, 43; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IV, 289; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XV, 274; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 328-331; V, 331-333; a.mlf., *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VI, 128-129; İbrâhîm b. Muhammed es-Sarîfînî, *Târîhu Nisâbûr: el-Müntehab mine's-Siyâk* (nşr. M. Kâzım el-Mahmûdî), Kum 1362 hş., s. 173-174; İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. Muhyiddin Ali Necîb), Beyrut 1413/1992, I, 422-423; Safedî, *Nektü'l-himyân* (nşr. Ahmed Zeki Bek), Kahire 1329/1911, s. 119; a.mlf., *el-Vâfi*, IX, 84; İbn Nukta, *et-Tahtîd li-ma'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânid* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, s. 202-203; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 539-540; a.mlf., *el-Müştebih*, I, 185; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1097; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), IV, 365-366; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 150; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 47; Süyûtî, *el-İtkân* (Ebü'l-Fazl), I, 20; a.mlf., *Tabakâtü'l-müfessirîn*, Tahran 1960, s. 7; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, I, 104-105; Kâtib Çelebi, *Süllemü'l-vuşûl ilâ tabakâti'l-fühûl*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1887, I, vr. 49b; a.mlf., *Keşfü'z-zunûn*, I, 89, 442; II, 1498; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 729; Karatay, *Arapça Yazmalar*, I, 148; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 209-210; M. Âsaf Fikret, *Fihrist-i Elifbâ'î Kütüb-i Haftî Kütübhâne-i Merkez-i Âsitâne-i Kudsi Razavî*, Meşhed 1367 hş., s. 466; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 87; *el-Fihristü's-şâmil: mahtûâtü't-tefsîr*, Amman 1987, I, 167-168; a.e.: *mahtûâtü't-tefsîr ve 'ulûmuhû: fehâris*, Amman 1409/1989, s. 94; Fethi Güngör, *İsmâil ed-Darîr ve Esmâ'ü men nezele fihimü'l-Kur'an* (yüksek lisans, 1990, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 1-20; Muhammed Abdus Sattar, "Al-Hîrî's Kifâyat Al-Tafsîr", *IS*, XVI/2 (1977), s. 117-130.

İBRAHİM GÖRENER

HİS

(bk. DUYU).

HİSÂB

(bk. HESAP).

HİSÂFÎ

(الحصافى)

Haseneyn b. Hüseyin
b. Haseneyn el-Hisâfî
(1848-1910)

Şâzeliyye'nin
Mısır'daki bir kolu olan
Hisâfiyye'nin kurucusu.

Mısır'ın Kalyûbiye vilâyetine bağlı Hisâfe köyünde doğdu. İlk tahsilini köyünde tamamlayıp Kur'an'ı ezberledikten sonra Kahire'ye gitti ve Ezher'de öğrenim gördü. 1872 yılında hac için gittiği Mekte'de Şâzeliyye şeyhi Muhammed b. Muhammed el-Fâsî'ye intisap etti. Seyrû sülûkünü tamamlayıp icâzet aldı. Mısır'a döndüğünde Şarkıye vilâyetine bağlı Zekâzîk şehri ve çevresinde irşad faaliyetlerine başladı. Ayrıca Ticâniyye ve Halvetiyye gibi diğer tarikatlardan da icâzet alan Hisâfî kısa zamanda bölgede çok sayıda mürid edindi. Ancak bu faaliyetleri mahallî idareciler tarafından engellenmeye çalışıldı. 1884 yılı başlarında nakîbü'l-eşraf Abdülbâkî el-Bekrî, Hisâfî'ye mensup dervişlerin mevlid törenlerine katılmalarını ve camilerde zikir yapmalarını yasakladı. Bölge valisi de bu yönde bir karar aldı. Hisâfî ve halifelerinin müridlerin yoğun olarak yaşadığı köylere girmelerinin yasaklanması istendi. Şarkıye valisinin kısa bir müddet sonra Hisâfî ve mensuplarına uygulanan yasakları kaldırmasına rağmen Abdülbâkî el-Bekrî ve taraftarları Hisâfî'ye karşı çıkmaya devam ettiler. Bunun üzerine Hisâfî durumu Mısır Hidi-vi Tevfik Paşa'ya bildirdi. Hidiyin meseleyi havale ettiği Mısır müftüsü ve Ezher şeyhi Muhammed Mehdi el-Abbâsî tarafların anlaşmasını sağladı; Hisâfî ve mensupları üzerinde herhangi bir otoritenin baskı kurmasını önleyen bir bildiri yayımlandı. Bundan sonra Hisâfî irşad faaliyetlerini bir tarikat kurucusu hüviyetiyle sürdürdü. 1910 yılında ölümü üzerine tarikat oğlu ve halifesi Muhammed Abdülvehhâb (ö. 1949) tarafından devam ettirildi. Demenhûr'da defnedilen Hisâfî'nin türbesi bugün bir ziyaret yeridir.

es-Sebilü'l-vâdîh (Kahire 1951), *el-Beşâ'ir ve'l-ebşâr ve Şerhu'l-ahtâbi's-Şâzeli* adlı üç eseri bulunan Hisâfî kelâm ilmiyle de meşgul olmuştur (Zekî M. Mücâhid, II, 558). Müridlerinden Ali el-Ca'ferâvî, onun hayatı, menkıbeleri ve tasavvufî görüşleri hakkında *el-Menhelü's-şâfi fi menâkıbi's-Seyyid Haseneyn el-Hisâfî* adlı bir eser yazmıştır (Kahire

1330). Hisâfî'nin Mahmûdiye şehrindeki halifesi Ahmed Sükkerî'nin İslâm ahlâkını yaymak ve şehirdeki hristiyan misyonerlerin faaliyetlerine engel olmak amacıyla kurduğu el-Cem'iyyetü'l-Hisâfiyyetü'l-hayriyye daha sonra İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının nüvesini teşkil etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtü'd-da'ive ve'd-dâ'iyye*, Kahire 1939, s. 10-16; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, III, 304; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 251; F. De Jong, *Turuq and Turuq-Linked Institutions in 19th Century Egypt*, Leiden 1978, s. 101-103, 107-108; a.mlf., "al-Hisâfî", *El² Suppl.* (İng.), s. 371; M. Ahmed Dernîka, *et-Tarîkatü's-Şâzeliyye ve a'lâmühâ*, Beyrut 1410/1990, s. 98-99; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-şarkıyye*, Beyrut 1994, II, 557-558; Muhyiddin et-Tu'mî, *Tabakâtü's-Şâzeliyyeti'l-kübrâ*, Beyrut 1416/1996, s. 144; Ernst Bannerth, "Aspects Humains de la Shadhiliyya en Egypte", *MIDEO*, XI (1972), s. 240.

RIZA KURTULUŞ

HİSÂLÎ ABDURRAHMAN ÇELEBİ

(ö. 1087/1676)

Fıkıh ve dil âlimi.

Kara Dâvudzâde Süleyman Çelebi'nin oğlu olup Hisâfî mahlası ile tanınmıştır. Saruhânî nisbesinden hareketle Saruhan vilâyetinden olduğu söylenebilir. Kazas-ker Kadri Efendi ile sıhrî akrabalığı vardı. Bir müddet Şeyhülislam Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi'ye mülâzemet yaptıktan sonra Hoca Tursun (Receb 1054 / Eylül 1644) ve Silivri Pîri Mehmed Paşa (Şâban 1061 / Ağustos 1651) medreselerinde müderris olarak görevlendirildi. Ramazan 1063'te (Ağustos 1653) bir üst dereceye (dâhil) terfi ettikten sonra Şeyhülislam Ahîzâde Hüseyin Efendi Medresesi (Fatihteki Çukur Medrese, Receb 1067 / Nisan 1657) ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi (Receb 1068 / Nisan 1658) müderrisliklerine tayin edildi. Bu eğitim tecrübesinin ardından Kayseri (Muharrem 1069 / Ekim 1658-Safer 1070 / Kasım 1659) ve Sakız'da (Ramazan 1075/Nisan 1665-Şewal 1077 / Nisan 1667) kadı olarak görev yaptı. Bu arada kendisine arpalık olarak verilen Sapanca kazası Hayrabolu'yla değiştirildi (Şâban 1085 / Kasım 1674). Eyüp kadılığına tayin edilince (Zilkade 1086 / Ocak 1676) ikinci arpalığı da geri alındı. Cemâziyelevvel 1087'de (Temmuz 1676) Bursa'da vefat eden Hisâfî, dedelerinin burada yaptırdığı caminin hazinesine defnedildi.